

چکیده

ویژگی جامعه اسلامی در اندیشه رهبری همانند سایر مفاهیم و تعابیر مهم و محوری سیاسی در قلمرو مکتب حیات بخش اسلام و آموزه‌های دینی تفسیر و تحلیل می‌شود که مجموعه عواملی همانند اعتقادات دینی، خدمتگزاری، عدالت‌طلبی، دشمن‌شناسی و مشارکت عمومی در پیدایش مؤلفه‌های مربوطه و استقرار آن سهیم هستند. بر این اساس، استقرار جامعه اسلامی در نظام جمهوری اسلامی ایران یک مقوله قدسی و ارزشی به شمار می‌آید؛ زیرا اندیشه‌های مقام معظم رهبری که منتج از نظام اسلامی است، جوهر اصلی جامعه اسلامی را عبارت از تعبد، ایمان و عمل صالح آحاد ملت می‌دانند که می‌بایست به سمت نهادینه شدن حرکت کند. بر همین اساس، و با توجه به اهمیت موضوع، پژوهش حاضر با هدف شناسایی مهم‌ترین راهبردهای نیل به جامعه اسلامی با تاکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری انجام گرفته است. روش تحقیق پژوهش حاضر توصیفی و به صورت کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد. یافته‌های این پژوهش با توجه به فرمایشات مقام معظم رهبری، مهم‌ترین راهبردهای رسیدن و برپایی جامعه اسلامی را عبارت از وفاق و همگرایی ملی، ولایت مداری، مشارکت عمومی، امر به معروف و نهی از منکر، دانش‌اندوزی، ساماندهی اقتصادی، قانون‌مداری و... می‌دانند که نتایج به‌دست آمده با توجه به شاخص‌های جامعه اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری در سرتاسر مقاله بیان شده است.

کلیدواژه‌ها: آیت‌الله خامنه‌ای، راهبرد، جامعه اسلامی، منظومه فکری

۱- دانشجوی دکترای برنامه درسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان (نویسنده مسئول) rahnm0.70sh@gmail.com

۲- کارشناسی ارشد مطالعات برنامه درسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان

۳- استادیار پژوهشی پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا، تهران

مقدمه

فرآیند تحقق اهداف جامعه اسلامی از نگاه مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) دارای منظومه معناداری است. معظم‌له در این منظومه پنج مرحله به ترتیب: انقلاب اسلامی، نظام اسلامی، دولت اسلامی، کشور اسلامی، دنیای اسلام یا تمدن بین‌المللی اسلامی را بیان نمودند و بعدها به جای کشور اسلامی و دنیای اسلام، جامعه اسلامی را به کار بردند. معظم‌له می‌فرمایند «من یک نکته‌ای را در این جا عرض بکنم، یک زنجیره منطقی وجود دارد که پیش‌ها این را گفتیم که بحث شده است. حلقه اول، انقلاب اسلامی است، بعد تشکیل نظام اسلامی است، بعد تشکیل دولت اسلامی است، بعد تشکیل جامعه اسلامی، سپس تشکیل امت اسلامی است این یک زنجیره مستمری می‌باشد که به هم مرتبط است. منظور از انقلاب اسلامی که حلقه اول است، حرکتی انقلابی است، و آلاً به یک معنا انقلاب شامل همه این مراحل می‌شود. این جا منظور ما از انقلاب اسلامی، یعنی همان حرکت انقلابی و جنبش انقلابی که نظام مرتجع را، نظام قدیمی را، نظام وابسته و فاسد را سرنگون می‌کند و زمینه را برای ایجاد نظام جدید آماد می‌کند. حلقه بعد، نظام اسلامی است. منظور من در این جا از نظام اسلامی، یعنی آن هویت کلی که تعریف مشخصی دارد، که کشور، ملت و صاحبان انقلاب که مردم هستند آن را انتخاب می‌کنند، در مورد ما، مردم ما را انتخاب کردند. جمهوری اسلامی، یعنی نظامی که در آن، مردم سالاری از اسلام گرفته شده است و با ارزش‌های اسلامی همراه است. ما از این حلقه هم عبور کردیم. منظور از دولت اسلامی این است که بر اساس آنچه در دوری تعیین نظام اسلامی به وجود آمد، یک قانون اساسی درست شد، نهادها و بنیان‌های اداری و مدیریت کشور معین شد. این مجموعه نهادهای مدیریتی، دولت اسلامی است. در این جا، منظور از

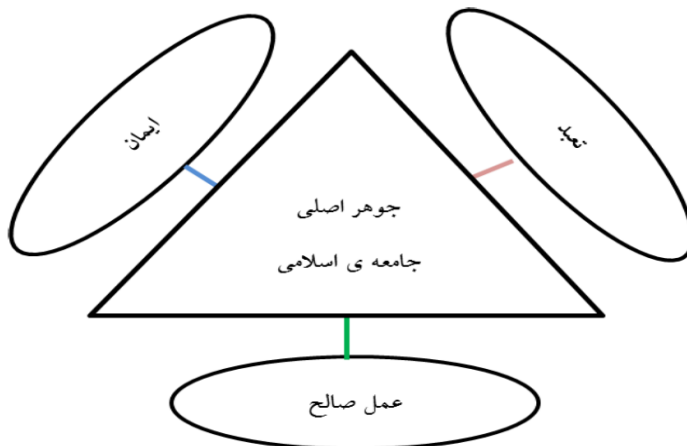
دولت، فقط قوه مجریه نیست؛ یعنی مجموع دستگاه‌های مدیریتی کشور که اداری یک کشور را برعهده دارند؛ نظامات گوناگون اداره کننده کشور، بخش بعد از آن، جامعه اسلامی است که آن بخش بسیار مهم و اساسی است. بعد از آنکه دولت اسلامی تشکیل شد، مسئولیت و تعهد این دولت اسلامی این است که جامعه اسلامی را تحقق ببخشد. جامعه اسلامی یعنی چه؟ جامعه‌ای که در آن، آرمان‌های اسلامی، اهداف اسلامی، آرزوهای بزرگی که اسلام برای بشر ترسیم کرده است، تحقق پیدا کند، وقتی یک چنین جامعه‌ای به وجود آمد، زمینه برای ایجاد امت اسلامی، یعنی گسترش این جامعه به نقاط مختلف دنیا ایجاد شده است (بیانات مقام معظم رهبری، در دیدار دانشجویان کرمانشاه، سال ۱۳۹۰).

بنابراین، مسأله اساسی پژوهش حاضر این است که از یک طرف مؤلفه‌های تشکیل جامعه اسلامی با تمام ویژگی‌های اشاره شده کدامند که این موضوع از جمله مهم‌ترین دغدغه‌های مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است که انسان‌ها بتوانند در چنین اجتماعی، به کمال معنوی و کمال الهی برسند. از طرف دیگر، در جامعه اسلامی، نیروهای مسلح به‌طور قطع و یقین، می‌بایست، نقش برجسته‌ای در جهت ایجاد و استقرار امنیت، عزت، اقتدار و دفاع در مقابل هرگونه تهدید ایفا نمایند. به نظر می‌رسد نیروهای مسلح برای انجام شایسته این وظیفه که از شاخص‌های اصلی جامعه اسلامی هم است، نیاز به ارتباط، تعامل، پشتیبانی و حمایت مردم دارند. در بحث اهمیت موضوع می‌توان گفت که تشکیل جامعه اسلامی با این خصوصیات از یک طرف هم باعث ارتقای امنیت و عزت جامعه می‌شود و هم امکان دفاع در مقابل هرگونه تهدید را فراهم و از طرف دیگر، هم‌افزایی نیروهای مسلح و جامعه را از طریق روابط و تعامل متقابل تسهیل و در ایجاد جامعه اسلامی با اقتدار، کمک مؤثری خواهد داشت (پیراسته، ۱۳۹۶).

براین اساس، با توجه به این که میزان اثربخشی راهبردهای رسیدن به جامعه مبتنی بر دیدگاه اسلامی از منظر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) چندان اثربخش نبوده است؛ لذا پژوهش حاضر با هدف شناخت مهم‌ترین راهبردهای رسیدن به جامعه اسلامی انجام پذیرفته است و در نتیجه، به دنبال پاسخ دادن به این سؤال اصلی می‌باشد که مهم‌ترین راهبردهای نیل به جامعه اسلامی براساس منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله العالی) کدام‌اند؟

جامعه اسلامی و مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

در نظام اسلامی، جوهر اصلی جامعه اسلامی عبارت است از تعبد، ایمان و عمل صالح آحاد ملت، همچنان که در آیات مبارکه قرآن کریم، مشاهده می‌شود، اصل قضیه این است. آن چیزی که موجب می‌شود ملائکه الهی به آحاد بشر بگویند،..... «نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ» هم در دنیای شما هم پیوند و همدستیم، و هم در آخرت. مهم این است که ایمان، تعبد و عمل صالح در آحاد مردم، منتها مسؤولان به‌طور مضاعف به این خطاب مخاطب‌اند. هرچه مسؤولیت سنگین‌تر است، این خطاب هم نسبت به او شدیدتر و سخت‌تر است (بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۴/۰۳/۰۶).

شکل ۱: جوهر جامعه‌ی اسلامی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله العالی) (منبع: محققین، ۱۳۹۵)

خصوصیات جامعه اسلامی

مقام معظم رهبری، امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در خطبه‌های نماز جمعه سال ۱۳۷۷ با اشاره به جامعه‌ی زمان حضرت پیامبر اکرم (ص) در مورد خصوصیات جامعه‌ی اسلامی می‌فرمایند: ((پیامبر اکرم (ص) نظامی را به وجود آورد که خطوط اصلی آن چند چیز بود. من در میان این خطوط اصلی، چهار چیز را عمده یافتم: اول، معرفت شفاف و بی‌ابهام، معرفت نسبت به دین، معرفت نسبت به احکام، معرفت نسبت به جامعه، معرفت نسبت به تکلیف، معرفت نسبت به ادا، معرفت نسبت به پیامبر، معرفت نسبت به طبیعت. همین معرفت بود که به علم و علم اندوزی منتهی شد و جامعه‌ی اسلامی را در قرن چهارم هجری به اوج تمدن علمی رساند)).

خط اصلی دوم، عدالت مطلق و بی‌اغماض است. عدالت در قضاوت، عدالت در برخورداری‌های عمومی و نه خصوصی امکاناتی که متعلق به همه مردم است و باید

بین آن‌ها به عدالت تقسیم شود، عدالت در اجرای حدود الهی، عدالت در مناصب و مسؤولیت‌دهی و مسؤولیت‌پذیری.

سوم، عبودیت کامل و بی‌شریک در مقابل پروردگار یعنی عبودیت خدا در کار و عمل فردی، عبودیت در نماز که باید قصد قربت داشته باشد، تا عبودیت در ساخت جامعه، در نظام حکومت، نظام زندگی مردم و مناسبات اجتماعی میان مردم بر مبنای عبودیت ادا که این هم تفصیل و شرح فراوانی دارد.

چهارم، عشق و عاطفه جوشان به خانواده. این هم از خصوصیات اصلی جامعه اسلامی است؛ عشق به خدا، عشق خدا به مردم. محبت، عشق، محبت به همسر، محبت به فرزند، که مستحب است فرزند را ببوسی مستحب است که به فرزند محبت کنید مستحب است که به همسرت عشق به‌ورزی و محبت کنید مستحب است که به برادران مسلمان محبت کنی و محبت داشته باشید محبت به پیامبر، محبت به اهل بیت(ع) (بیانات نماز جمعه، ۱۳۷۷/۰۲/۱۸).

راهبردهای نیل به جامعه اسلامی

ویژگی‌های جامعه اسلامی در اندیشه امام و رهبری همانند سایر مفاهیم و تعبیر مهم و محوری سیاسی در قلمرو مکتب حیات‌بخش اسلام و آموزه‌های دینی تفسیر و تحلیل می‌شود که مجموعه عواملی همانند اعتقادات دینی، خدمتگزاری، عدالت طلبی، دشمن‌شناسی و مشارکت عمومی و... در پیدایش مؤلفه‌های مربوطه و استقرار آن سهیم هستند. بر این اساس، استقرار جامعه اسلامی در نظام جمهوری اسلامی ایران یک مقوله قدسی و ارزشی به شمار می‌آید. امام معتقد است که: «اسلام برای همه است و ما همه در تحت لوای اسلام انشاءالله امیدوارم با رفاه و امنیت زندگی کنیم» (صحیفه امام، ج ۹: ۴۳۹).

مقام معظم رهبری کلام جامع و راهبردی امام را چنین تبیین می‌نماید:

امام می‌دانست که اگر ما به اسلام متمسک شویم، هم عزت دنیا و هم رفاه مادی، هم قدرت سیاسی، هم آسایش و هم امنیت عمومی برای مردم پدید خواهد آمد؛ لذا امام اسلامیت را به معنای حقیقی کلمه در بافت نظام اسلامی و این بنای مستحکم و شاخص گذاشت (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم سالگرد ارتحال امام، ۱۳۹۶).

ارتباط مستقیم و تنگاتنگ کارکردهای داخلی نظام با سیاست خارجی و تأثیر متقابل و تعامل آن‌ها با یکدیگر دلیل پیوند و گسترش جامعه اسلامی است. تحرکات سیاسی نظامی گسترده آمریکا جهت مهار فرهنگ جهان شمول انقلاب اسلامی و پیشگیری از تأثیر کارآمدی در ایجاد جامعه اسلامی بر کشورهای منطقه و جهان اسلام، امنیت ملی جمهوری اسلامی را به چالش فرا می‌خواند و همان‌گونه که مشخص است تبلور و استقرار امنیت ملی در حاکمیت و جامعه نیز مشروط به فراهم آمدن زمینه مناسب رشد و توسعه در حوزه‌های گوناگون جامعه اسلامی است. در این بخش، به اهمیت و جایگاه مؤلفه‌ها و راهبردهای درونی و بیرونی نظام جمهوری اسلامی در جهت تحقق کامل و حضور جمعی آن‌ها که تجلی بخش جامعه اسلامی است اشاره خواهد شد (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم سالگرد ارتحال امام، ۱۳۹۶).

وفاق و همگرایی ملی: مهم‌ترین شاخصه اندیشه سیاسی امام و رهبری، تأکید بر وحدت و همدلی میان تمام اقشار مردم و مسئولان است؛ زیرا شرایط فرهنگی، جغرافیایی و سیاسی ایران به گونه‌ای است که همیشه امکان ایجاد رخنه برای نفوذ دشمن در آن فراهم است. اگر این اخوت ایمانی در سرتاسر کشور ما محفوظ بماند و هرکس برای خودش توجه به خود نداشته باشد؛ توجه به مقصد داشته باشد و

خودش را برای مقصدش بخواهد، هیچ‌کس نمی‌تواند به این کشور تعدی کند (صحیفه امام، ج ۱۷: ۴۳۵).

حفظ کردن نظام اسلامی این است که هر روز محکم کنیم برادری خودمان را، سر اغراض جزئی که زود می‌گذرد لطمه‌ای خدای نخواستہ به اسلام وارد نکنیم، لطمه به جمهوری اسلام وارد نکنیم (همان، ج ۲۰: ۵۶).

مقام معظم رهبری معتقد است که دستاوردهای عظیم انقلاب اسلامی در پرتو برکت معنوی وحدت حاصل آمده است و استمرار وحدت نیز عامل پویایی و ثبات نظام و جامعه اسلامی است:

((همیشه به برکت اتحاد کلمه توانستیم بزرگ‌ترین موانع را از سر راه خود برداریم؛ الان هم می‌توانیم به برکت اتحاد کلمه میان مردم و مسؤولان، بزرگ‌ترین موانع را از مقابل راه حرکت این ملت برداریم. وحدت اقوام و مذاهب، هم‌اندیشی حوزه و دانشگاه، همگرایی اقشار مختلف مردم، همدلی نیروهای مسلح و در مرتبه عالی‌تر وحدت مسؤولان و مردم شاخصه‌های اصلی وفاق و همگرایی در رسیدن به جامعه اسلامی است و حجم گسترده دیدگاه‌ها، راهبردها و راهکارهای امام و رهبری در تدوین چشم‌انداز حفظ دستاوردهای انقلاب و نظام اسلامی بر محور موضوع وحدت قرار دارد)) (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۲ / ۱۰ / ۸۰).

ولایت‌مداری: رهبری و ولایت‌فقیه جامع‌الشرایط، تداوم بخش نبوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و امامت ائمه معصومین (علیهم السلام) و ضامن حاکمیت و اجرای احکام الهی است. رهبری در انقلاب و نظام اسلامی هدایت‌گر سکان‌کشتی انقلاب و ترسیم‌گر سیاست‌های کلی نظام اسلامی است که بیداری و جوشش میلیونی توده‌های مردم را به ارمغان می‌آورد. مقام معظم رهبری درباره پیوند مردم با رهبر می‌فرماید:

((ولایت؛ یعنی آن حکومتی که در آن ارتباطات حاکم با مردم، ارتباطات فکری، عقیدتی، عاطفی، انسانی و محبت آمیز است، مردم به او متصل و پیوسته‌اند و به او علاقمندند)) (همان، ۶ / ۱ / ۷۹).

بدیهی است نقش رهبری در بسیج مردم در تمام مراحل انقلاب و حمایت و پیروی همه جانبه مردم از فرامین رهبری تضمین کننده جامعه اسلامی است. به همین دلیل امام با اشاره به اصل مترقی ولایت فقیه در قانون اساسی همگان را به انقیاد در برابر این اصل برای حفظ نظام اسلامی از آسیب‌ها فرا می‌خواند:

((من به همه ملت اطمینان می‌دهم که امر جامعه اسلامی، اگر با نظارت فقیه و ولایت فقیه باشد، آسیبی بر این مملکت وارد نخواهد شد)) (صحیفه امام، ج ۱۰: ۸۵). مقام معظم رهبری حضور خالصانه و عاشقانه مردم ولایت‌مدار بر گرد ستون خیمه انقلاب را عامل استحکام نظام و دفع توطئه‌ها می‌داند: تا وقتی که این اصل نورانی در قانون اساسی هست و این ملت از بن دندان به اسلام عقیده دارند، توطئه‌های دشمنان اسلام و ایران ممکن است برای مردم در دسر درست کند، اما نخواهد توانست این بنای مستحکم را متزلزل کند. البته برتری ملت ایران در امتیازات ولایت‌مداری نسبت به مسلمانان صدر اسلام و تمجید و تکریم امام از این ملت قهرمان و فداکار در سخنرانی و وصیت‌نامه‌شان گواهی روشن بر اصل مهم ولایت‌مداری مردم در پیروی از رهبرشان در گذر از تمامی شداید و بحران‌ها برای پیروزی انقلاب و تثبیت جامعه اسلامی و دفع توطئه‌های دشمنان است)) (بیانات مقام معظم رهبری، ۲۳/۲/۷۹).

مشارکت عمومی: در جامعه اسلامی، پذیرش آرای مردم و حضورشان در عرصه‌های مختلف نظام عامل مقبولیت و پایداری آن است. به همین جهت، رهبری در تمام مراحل انقلاب و تثبیت نظام حضور مردم را رکن مهم و پایه اصلی استحکام

نظام می‌دانند و همواره به آرای عمومی تکیه می‌کرد. ایشان باور دارند که: «انقلاب اسلامی انقلابی است که به دست مردم صورت گرفته، مردم انقلاب کرده‌اند و مردم باید آن را به آخر برسانند» (صحیفه امام، ج ۱۹: ۵۴).

بنابراین، تاکنون تمام توطئه‌های داخلی و خارجی دشمنان در جهت شکست یا استحاله و انحراف انقلاب با حضور قدرتمندانه ملت خنثی شده و سفارش امام و رهبری برای استمرار حضور پر صلابت مردمی در حفظ و تقویت جامعه اسلامی این است که: تا شما زنده‌اید آمریکا بر نمی‌گردد، شوروی هم بر نمی‌گردد. در نسل‌های آتیه، اگر ملت‌ها در نسل‌های آتیه به همین روش حرکت کنند و روحانیون در همه جا حاضر باشند و مردم در صحنه باشند و قوای نظامی و انتظامی، قوای نظامی و انتظامی اسلام باشد این در طول تاریخ هم ان شاءالله نخواهد شد (همان، ج ۱۷: ۴۴۹).

از سوی دیگر، امام (ره) در ترسیم راهبردهای سازندگی و توسعه جامعه اسلامی نقش مؤثر و کارساز مردم را در حرکت تکاملی نظام به مسؤولان یادآور می‌شود تا آنان از بهره‌وری از این پشتوانه عظیم غفلت نکنند: «اگر مردم را شریک خودتان نکنید، موفق نخواهید شد» (همان، ج ۱۹: ۳۵).

((راز مهم غلبه بر مشکلات داخلی در این سه دهه حضور مردمی است. از این رو، تحقق توسعه واقعی در نگاه مقام معظم رهبری بدون مشارکت عمومی امکان پذیر نیست: اگر بخواهیم کشور را آباد کنیم و کشاورزی را که زمینه مستعدی در کشور ما دارد رایج و دایر کنیم و صنعت مستقل و متکی به استعداد و علم و تجربه متخصصان داخلی را به وجود بیاوریم و راه بیندازیم و علم و تحقیق را در دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی کشور توسعه بدهیم و انشاءالله رفاه عمومی را در سطح کشور تا اعماق روستاها پیش ببریم، وسیله و ابزار انجام همه این خواسته‌ها، شما

مردم هستید و حضور و ایمان شما، این راه را هموار خواهد کرد (حدیث ولایت، ج ۱: ۷۳).

امر به معروف و نهی از منکر: امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک راهکار مؤثر فقهی که جایگاه آن در قرآن کریم و کتب معتبر فقهی آشنا و احکام مربوط را در رساله‌های عملی نمایان می‌نمایند که از میان فقهای معاصر، رهبری در مورد امر به معروف و نهی از منکر فروعاتی بیان کرده‌اند که در کتاب‌های فقهی سایر فقها کم‌تر به چشم می‌خورد. امام علی (ع) در حکمت شماره ۳۷۴ نهج البلاغه جایگاه رفیع این واجب را به معنای کامل کلمه به تصویر کشیده‌اند: «تمام کارهای نیک حتی جهاد فی سبیل الله... در برابر امر به معروف و نهی از منکر همچون قطره‌ای در برابر دریاست». لذا به یقین مهم‌ترین ابزار اسلامی نمودن جامعه براساس این واجب قابل دستیابی است. زیرا نقش هر مسلمان در تعیین سرنوشت جامعه و تعهدی که باید در پذیرش مسؤولیت‌های اجتماعی داشته باشد، ایجاب می‌کند که او ناظر و مراقب همه اموری باشد که پیرامون وی اتفاق می‌افتد. این مطلب در فقه اسلامی تحت عنوان امر به معروف و نهی از منکر مطرح شده و از مهم‌ترین مبانی تفکر سیاسی یک مسلمان به شمار می‌رود؛ چنان که از مهم‌ترین فرایضی است که وجوب کفایی آن ضروری دین شناخته شده و ضامن بقا و حفظ جامعه اسلام است» (انصاری، ۱۳۸۵: ۵۸). طبق سنت دیرینه رهبری در اولین روز سال جدید در هر سالی طی سخنرانی در حرم مطهر رضوی در هیاهوی موضوعات مهمی چون تحولات منطقه؛ به ناگاه نکاتی را در مورد فریضه امر به معروف و نهی از منکر بیان می‌کنند که چراغ راه کارگزاران و مردم در سال پیش رو باشد و اهمیت آن بر همگان دو چندان گردد. با جست و جو در سخنان رهبری در سال‌های اول رهبری ایشان تا به امروز یکی از نکات کلیدی بیانات ایشان فریضه امر به معروف و نهی از منکر

بوده است. رهبر انقلاب به دلیل اهمیت موضوع امر به معروف و نهی از منکر، در دو پیام نوروزی اولین روز سال به این موضوع اشاره کرده‌اند که فریضه امر به معروف و نهی از منکر یکی از بزرگ‌ترین واجبات اسلامی است و توصیه به آن در قرآن و گفتارهای پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) و امیر مؤمنان و دیگر امامان دارای لحنی کم‌نظیر و تکان‌دهنده است، ولی اگر کسی از این همه چشم‌پوشی کند و تنها به ندای خرد انسانی گوش بسپرد، بازهم بی‌شک این عمل سازنده را فریضه و تکلیف خواهد شمرد. به نیکی خواندن و از بدی برحذر داشتن را کدام خردِ سالم، ستایش نمی‌کند؟ امر به معروف و نهی از منکر که یکی از ارکان اساسی اسلام و ضامن برپاداشتن همه فرایض اسلامی است، باید در جامعه که قرار است اسلامی شود احیا شود و هر فردی از آحاد مردم، خود را در گسترش نیکی و صلاح و برچیده شدن زشتی و گمراهی و فساد، مسؤول احساس کند. لذا این فریضه واجب الهی در منظومه فکری مقام معظم رهبری مورد تأکید قرار دارد (قرائتی، ۱۳۷۶).

رهبر انقلاب با استناد به قرآن مجید بیان نمودند که خداوند متعال برای آن کسانی که وعده نصرت داده است، شروطی مقرر فرموده است: *وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ* (حج آیه ۳۹) *الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا الْمُنْكَرَ وَ لِلَّهِ عِقبَةُ الْأُمُورِ* (حج آیه ۴۱) خداوند متعال چهار شاخص را در این آیه شریفه برای آن مؤمنانی که قدرت در اختیار آنها قرار می‌گیرد و از زیر سلطه قدرت‌مندان جابر خارج می‌شوند، معین کرده و وعده کرده است. یکی از این شروط امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد. ویژگی مهم این فریضه آن است که به نوعی زیر بنای همه حرکات اجتماعی اسلام است (کافی، ج ۵ : ۵۶) و معنای آن این است که همه مؤمنان در هر نقطه از جهان موظفند جامعه را به سمت معروف

حرکت دهد و از بدی‌ها و پستی‌ها دور بدارند؛ زیرا در جهت اسلامی کردن جامعه، امر به معروف و نهی از منکر از اساسی‌ترین راهبردها می‌باشد. امر به معروف و نهی از منکر به‌عنوان یک فریضه واجب فقهی و حقوقی دست‌اندرکاران را در جهت پیشگیری اولیه و تدوین برنامه‌های ویژه و مؤثر جهت رسیدن به جامعه اسلامی کمک می‌دهد (رستمی، ۱۳۸۵).

ساماندهی اقتصادی: بهبود وضع اقتصادی جامعه یکی از مباحث کلیدی و نقش آفرین است که از دیرباز تا امروز امام و رهبری ابعاد و زوایای آن را برای کارگزاران نظام اسلامی برجسته ساخته‌اند. در فرهنگ جوامع اسلامی نیز به حل مشکلات اقتصادی انسان‌ها اهمیت خاصی داده‌اند، به گونه‌ای که امنیت عمومی جامعه و تحقق برخی از امور فرهنگی، عقیدتی و اخلاقی را در پرتو سامان‌یافتگی اقتصادی و رفع دغدغه‌های معیشتی میسر می‌دانند. به عنوان مثال، پیامبر گرامی اسلام می‌فرماید:

بَارِكْ لَنَا فِي الْخُبْزِ وَلَا تُفَرِّقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ فَلَوْلَا الْخُبْزُ مَا صَلَّيْنَا وَلَا صُمْنَا وَلَا أَدِينَا فَرَأَيْتُمْ رَبَّنَا.

پروردگارا، نان را بر ما مبارک کن و میان ما و او جدایی قرار نده؛ زیرا اگر نان نباشد ما توانایی انجام فرائض الهی و نماز و روزه را نداریم (کافی، ج ۵: ۳، ۷۳).

از نظر امام، فرایند سامان‌دهی اقتصادی با رفع فقر و محرومیت و دستیابی به یک زندگی متوسط و رفاه متناسب با شأن انسان مسلمان در نظام اسلامی و به دور از اسراف و تجمل آغاز شود از این رو به مسؤولان می‌فرماید:

دولت شما دولت محرومین است؛ یعنی باید برای محرومین کار کنید (صحیفه امام، ج ۱۹: ۳۴).

هر قدر کشور ما به طرف فقر زدایی و دفاع از محرومین حرکت کند، امید جهان‌خواران از ما منقطع و گرایش ملت‌های جهان اسلام زیادتر می‌شود (همان، ج ۲۰: ۳۴۱).

مقام معظم رهبری، در اولویت‌بندی مسائل اقتصادی توجه به امر معیشت را مورد تاکید قرار می‌دهد: «مسأله معیشت قطعاً در اولویت اول است، معیشت که نبود، دین هم نیست، اخلاق هم نیست، حفظ عصمت و عفت هم نیست» (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس، ۲۹ / ۳ / ۷۹).

نکته مهم دیگر رهایی از اقتصاد تک محصولی و سرمایه‌گذاری بنیادین در بخش کشاورزی و صنعت است.

تا آنجا که بتوانیم باید کشور را از مسأله نفت جدا کنیم (بیانات در جمع اعضای هیأت دولت، ۸ / ۶ / ۷۴).

ما باید سعی کنیم از حیث اقتصاد قوی و بدون وابستگی باشیم. البته، به طرف صنعت هم باید رفت، ولی اگر از کشاورزی منحرف بشویم، اسباب آن می‌شود که آنچه خودمان نیز داریم، از بین برود (صحیفه امام، ج ۱۷: ۳۳).

خودکفایی در کشاورزی یکی از محورهای مهم رسیدن به جامعه اسلامی و امنیت ملی است:

((بخش کشاورزی یک محور اصلی در اداره کشور است... شریان اصلی زندگی جامعه در این بخش است و زندگی واقعی و ملموس جامعه حیات اجتماعی در این بخش بیشتر معنا پیدا می‌کند چون این جا، مسأله غذا و مسأله امنیت غذایی و مسأله استقلال ناشی از امنیت غذایی و خودکفایی مطرح است)) (بیانات در دیدار کشاورزان، ۱۴ / ۱۰ / ۸۴).

اقتدار نظامی و دفاعی: به گفته حضرت علی (علیه السلام) «فَالجُنُودُ بِأذنِ اللَّهِ حُصُونُ الرِّعْيَةِ، وَ زَيْنُ الوُلَاةِ، وَ عَزُّ الدِّينِ، وَ سَبْلُ الأَمَنِ وَ لَيْسَ تَقْوَمُ الرِّعْيَةُ إِلَّا بِهِمْ؛ سپاهیان به فرمان خدا پناهگاه استوار و رعیت زینت و وقار زمامداران و شکوه دین و راه‌های تحقق امنیت کشورند، امور مردم جز با سپاهیان استوار نگردد» (نهج البلاغه، نامه ۵۳، علی دشتی: ۴۰۸).

نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان بازوی قدرتمند ولایت، پاسدار حفظ دستاوردهای نظام و کارگزار اصلی استقرار امنیت داخلی و تحقق جامعه اسلامی است. تقویت بنیه معرفت دینی و سیاسی به همراه فراگیری فنون پیشرفته و لازم نظامی در کنار دستیابی به فناوری تولید تجهیزات مدرن نظامی، از مجموعه نیروهای مسلح بنیان مرصوصی پدید می‌آید که مقتدرانه حافظ استقلال، تمامیت ارضی، امنیت داخلی و در نتیجه رسیدن به جامعه اسلامی کشور می‌شود. به همین دلیل امام و رهبری به مسؤولان نظام سفارش کرده‌اند که:

((در هیچ شرایطی از تقویت نیروهای مسلح و بالابردن آموزش‌های عقیدتی و نظامی و توسعه تخصص‌های لازم و خصوصاً حرکت به طرف خودکفایی نظامی غفلت نکنند. غفلت از تقویت بنیه دفاعی کشور، طمع تهاجم و تجاوز بیگانگان و نهایتاً تحمیل جنگ و توطئه‌ها را به دنبال می‌آورد)) (صحیفه امام، ج ۲۱: ۳۵۸).

مقام معظم رهبری آمادگی‌های لازم و هوشیاری نیروهای مسلح در رصد کردن تحرکات دشمنان منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای را یادآور می‌شود و خواهان افزایش توان دفاعی آنان برای تأمین امنیت در بازدارندگی از تهاجم دشمنان است:

((نیروهای مسلح، باید کاری کنند که هیچ دشمنی نتواند در استقلال و استحکام یکپارچگی و تمامیت ارضی یک جامعه اسلامی طمع کند)) (حدیث ولایت، ج ۴: ۲۱۴).

((ما آمادگی‌های خود را برای مقابله با استکبار، همیشه حفظ می‌کنیم، همین حالا هم آماده هستیم، ما قصد تجاوز به هیچ کس را نداشتیم، باز هم نداریم؛ اما آماده‌ایم که برای مقابله با تجاوز هرکس که باشد، اقدام کنیم)) (همان، ج ۵: ۹۵). ((مزیت و امتیاز منحصر به فرد نیروهای مسلح جمهوری اسلامی پشتوانه میلیونی ملت ایثارگر ایران در قالب بسیج است که نقش مهمی در استحکام و اقتدار نبرهای نظامی و انتظامی دارد و دلاوری‌های آنان در کارنامه درخشان پیروزی‌های نبرد هشت سال دفاع مقدس ثبت است. امام و رهبری پس از روزگاران سراسر حماسه جاوید دفاع مقدس هم خواهان گسترش و تقویت تفکر بسیجی در دوران سازندگی و توسعه سیاسی و اقتصادی است تا اقتدار و امنیت نظام در تمام مراحل پیشرفت و توسعه برای همیشه محفوظ بماند؛ زیرا چنین رویکردی است که منتج به جامعه مبتنی بر اصول اسلامی خواهد بود. باید برای شکستن امواج طوفان‌ها و فتنه‌ها و جلوگیری از سیل آفت‌ها به سلاح پولادین صبر و ایمان مسلح شویم، ملتی که در خط اسلام ناب محمدی(ص) و مخالف با استکبار و پول پرستی و تحجرگرایی و مقدس‌نمایی است، باید همه افرادش بسیجی باشند و فنون نظامی و دفاعی لازم را بدانند، چرا که در هنگامه خطر ملتی سربلند و جاوید است که اکثریت آن آمادگی لازم رزمی را داشته باشند)) (صحیفه امام، ج ۲۱: ۱۹۵).

قانونگذاری و قانون‌مداری: تدوین و تصویب قوانین جامع، راه گشا در سهولت اجرای برنامه‌های بلندمدت توسعه پایدار نظام و جامعه اسلامی و هم در روان‌سازی پیدایش و گسترش امنیت اجتماعی، اقتصادی و قضایی کمک می‌کند و هم مسیر حرکت سیاست‌گذاران و مدیران عالی و میانی اجرایی را روشن می‌سازد. به همین دلیل، امام و رهبری از عصاره فضایل ملت می‌خواهد که در طرح قوانین و

تصویب لوایح نگاه فراگیر و اصولی به مسائل کلان نظام داشته باشند و از امور جزئی و مقطعی پرهیز کنند:

نمایندگان مجلس قبل از پرداختن به لوایح و تبصره‌ها و موارد غیرضروری به فکر مسائل اصلی و کلیدی کشور باشند (همان: ۵۰).

از نگاه تحلیلی مقام معظم رهبری، قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی ترسیم‌کننده چگونگی حرکت مدیران در تحکیم پایه‌های جامعه اسلامی باشد:

با قوانین مجلس است که مسؤولان می‌توانند حرکت کنند و پیش بروند، مجلس می‌تواند حافظ جامعه اسلامی و امنیت ملی باشد، می‌تواند سد مستحکمی در برابر دشمنان و طمع‌ورزی بیگانگان باشد (بیانات در تاریخ، ۲۵ / ۹ / ۸۲).

نظم عمومی روشمند، با رعایت قانون در تمام سطوح کشور بیانگر رشد سیر صعودی ضریب امنیت اجتماعی و ملی است و تذکر مهم امام و رهبری به ملت این است که: «همه قشرها که در هر جا هستند و در هر محلی هستند حفظ قانون را بکنند و حفظ قواعدی که بر کشور جاری هست بکنند.» و نیز به عمل به قانون اساسی سفارش می‌کند (صحیفه امام، ج ۱۵: ۴۴۹ - ۴۵۰).

معیار در اعمال نهادها قانون اساسی است و تخلف از آن برای هیچ کس چه متصدیان امور کشوری و لشکری و چه اشخاص عادی از یک جامعه اسلامی جایز نیست (همان، ج ۱۴: ۳۰۱).

گسترش و تعمیق معارف دینی: ((با یک نگاه موشکافانه و رویکرد تحقیقی، آشکار می‌شود که ریشه و راه‌کار حل بسیاری از ناهنجاری‌ها و نابسامانی‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در ارتقای سطح فرهنگ دینی عموم اقشار ملت ایران قرار دارد، روح ایمان را در آن‌ها (مردم) تقویت کنید که اگر جنبه ایمان مردم تقویت شد، همه امور به راحتی انجام می‌شود. دنبال این بروید که معارف اسلامی را در بین

مردم تقویت کنید که رأس امور این معارف اسلامی است و اگر درست بشود همه کارها درست می‌شود.» (همان، ج ۱۷: ۱۲۰).

جنبش نرم‌افزاری و تولید علم: با توجه به نقش کارآمد پیشرفت علم و فناوری و مزایای خودکفایی سیاسی و اقتصادی آن در تأمین امنیت ملی و تثبیت جامعه اسلامی، مقام معظم رهبری ضمن فراخوانی سیاستگذاران فرهنگی به زمینه‌سازی رشد علم در تمام سطوح جامعه، نقش تولید علم را در اقتدار ملی و جایگاه آن را در ثبات فرهنگ دینی توصیف می‌نماید: «علم با خودش رفاه و سیادت سیاسی و برتری نظامی می‌آورد در همه بخش‌های اقتصادی و سیاسی نفوذ کلمه ایجاد می‌کند، پول یک کشور را تقویت می‌کند و اقتصاد یک کشور را رونق می‌دهد، این‌ها همه هنرهای علم است که باعث ایجاد جامعه اسلامی است» (بیانات در دیدار با برگزیدگان المپیادهی جهانی و کشوری، ۱۷/۳/۸۱).

روش پژوهش

با توجه به ماهیت و موضوع پژوهش، روش پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش توصیفی- اسنادی است. در پژوهش‌های توصیفی، محقق به دنبال بررسی چیستی و چگونگی موضوع است و می‌خواهد بداند که ماهیت پدیده چگونه است. در پژوهش‌های اسنادی نیز محقق به تحلیل و ارائه مجدد مجموعه‌ای از داده‌ها و مفاهیم به شکل رسمی می‌پردازد که به‌عنوان یافته پژوهش‌های اجتماعی توسط سازمان‌ها و محققین دیگر گزارش شده‌اند. جامعه آماری پژوهش حاضر، مجموعه بیانات مقام معظم رهبری در دیدارهای مختلف با نیروهای مختلف نظامی و مردمی است که غالباً از طرق پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری منتشر شده که در این پژوهش مورد بررسی واقع می‌شود. در پژوهش حاضر شیوه گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای انجام شده است؛ چون داده‌های این پژوهش کمی نبوده و

جنبه آماری ندارد، لذا معیاری به غیر از روش‌های آماری برای تجزیه و تحلیل داده‌ها به کار می‌رود که با تکیه بر عقل و بررسی اسناد و مدارک قابل استناد می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

فرآیند تحقق اهداف جامعه اسلامی از نگاه مقام معظم رهبری دارای پنج مرحله می‌باشد که به ترتیب عبارت‌اند از: انقلاب اسلامی، نظام اسلامی، دولت اسلامی، کشور اسلامی، دنیای اسلام یا تمدن بین‌المللی اسلامی که بعدها به جای کشور اسلامی و دنیای اسلام، جامعه اسلامی را به کار بردند. مقام معظم رهبری در یک دیدگاه کلی و جامع جوهر اصلی جامعه اسلامی را عبارت است از تعبد، ایمان و عمل صالح آحاد ملت می‌دانند و بیان می‌نمایند که در آیات مبارکه قرآن کریم، ایمان، تعبد و عمل صالح در بین آحاد مردم، منتها مسؤولان به‌طور مضاعف به این خطاب مخاطب‌اند. هرچه مسؤولیت سنگین‌تر است، این خطاب هم نسبت به او شدیدتر و سخت‌تر است. ایشان معتقدند که در میان خطوط اصلی نظام اسلامی، چهار چیز عمده را می‌توان یافت: اول، معرفت شفاف و بی‌ابهام، معرفت نسبت به دین، معرفت نسبت به احکام، معرفت نسبت به جامعه، معرفت نسبت به تکلیف، معرفت نسبت به ادا، معرفت نسبت به پیامبر، معرفت نسبت به طبیعت و همین معرفت است که به علم و علم‌اندوزی منتهی می‌شود و جامعه اسلامی را در قرن چهارم هجری به اوج تمدن علمی می‌رساند.

ویژگی‌های جامعه اسلامی در دیدگاه رهبری همانند سایر مفاهیم و تعابیر مهم و راهبردی مورد توجه است و در قلمرو مکتب حیات‌بخش اسلام و آموزه‌های دینی تفسیر و تحلیل می‌شود که مجموعه عواملی همانند اعتقادات دینی، خدمتگزاری، عدالت‌طلبی، دشمن‌شناسی و مشارکت عمومی را در پیدایش مؤلفه‌های مربوطه و استقرار جامعه اسلامی سهیم می‌دانند. بر این اساس استقرار جامعه اسلامی در نظام

جمهوری اسلامی ایران یک موضوع ارزشی به شمار می‌آید. مقام معظم رهبری در پیروی از اندیشه‌های امام(ره) باور دارند که بهره‌مندی انسان‌ها از نعمات مادی و معنوی یک جامعه و بهره‌مندی از سعادت‌های تعبیه شده از جانب خداوند باری تعالی در گرو تثبیت و استقرار جامعه اسلامی است که در این زمینه معظم له راهبردهای حیاتی و مهمی را براساس مدل و منظومه فکری خویش ارائه نموده‌اند که در این پژوهش اهم این راهبردها به قرار ذیل شناسایی شدند: وفاق و همگرایی ملی، ولایت‌مداری، مشارکت عمومی، امر به معروف و نهی از منکر، ساماندهی اقتصادی، اقتدار نظامی و دفاعی، قانون‌مداری و تولید علم که هر یک از راهبردهای نامبرده به صورت مفصل در سرتاسر مقاله حاضر مورد تشریح قرار گرفتند، لذا براساس نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌گردد؛ جامعه اسلامی از دیدگاه اسلام و رهبری مورد پژوهش مفصل‌تری قرار گیرد و الگوی جامع با شمولیت وسیع که منتج از نتایج پژوهش‌های انجام گرفته باشد در قالب یک مدل عملیاتی در جهت نهادینه نمودن در نظام‌های آموزشی جامعه ارائه گردد.

منابع

- قرآن کریم - عثمان طه
نهج البلاغه
امام خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۷۱)، مجموعه سخنرانی‌های امام خمینی(ره)، تهران: مؤسسه نشر و تنظیم آثار امام خمینی(ره).
انصاری، قدرت ... و ابراهیم بهشتی (۱۳۸۵). تعزیرات از دیدگاه فقه و حقوق جزا. قم: انتشارات پژوهشگاه علوم اسلامی.
جهانبین، فرزاد و مسعود معینی‌پور (۱۳۹۳)، فرآیند تحقق تمدن اسلامی از منظر مقام معظم رهبری، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۱(۳۹)، ۴۶-۲۹.

حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۸)، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران: انتشارات سمت.
حیدر پور، حسین (۱۳۹۲)، حجاب و امنیت اخلاقی دفتر تحقیقات نیروی انتظامی. تهران: انتشارات فرهنگ علوی.

رستمی، عبدالرضا (۱۳۸۵)، بررسی وضعیت مشارکت مردم در امر به معروف و نهی از منکر و راه‌های توسعه آن، معاونت امر به معروف و نهی از منکر دایره تحقیقات و پژوهش. چاپ اول. تهران: انتشارات بروج.

ساعده، محمدجعفر (۱۳۸۶)، پیشگیری از وقوع جرم و کارکرد بسیج در تضمین امنیت اجتماعی، فصلنامه مطالعات بسیج، ۱۰ (۳۴)، ۱۰۶-۷۴.

طباطبایی، محمدحسین (۱۳۷۴). تفسیر المیزان. ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

قرائتی، محسن (۱۳۷۶)، امر به معروف و نهی از منکر، چاپ دوم، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.

قرائتی، محسن (۱۳۸۴)، ده درس پیرامون امر به معروف و نهی از منکر، چاپ چهارم، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.

گلدوزیان، ایرج (۱۳۸۷)، محشای قانون مجازات اسلامی. چاپ دهم. تهران: انتشارات مجد.
محمدی‌نیا، اسد... (۱۳۸۴)، بهشت جوانان. نوبت چاپ: بیست و یکم. تهران: چاپ غدیر. ثبت اکبر.

مسعودی، محمداسحاق (۱۳۷۸)، پژوهشی در امر به معروف و نهی از منکر. چاپ اول. تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.

مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۱)، تهاجم فرهنگی. چاپ سوم. قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

مطهری، مرتضی (۱۳۷۲) جامعه و تاریخ، تهران: انتشارات صدرا.

معینی‌پور، مسعود و رضا لکزایی (۱۳۹۱)، ارکان واحده و تمدن اسلامی از منظر امام خمینی و مقام معظم رهبری، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۹ (۲۸)، ۶۶-۴۲.

موسسه نشر آثار مقام معظم رهبری مدظله‌العالی؛ مجموعه کتب حدیث ولایت.

نوری، اکبر و رضا یداللهی (۱۳۹۷)، ارائه منظومه فکری مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای در حوزه روابط متقابل جامعه و نیروهای مسلح، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۶(۷۲)، ۲۰۲-۱۷۷. بیانات، پیام‌ها و مکتوبات مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) قابل دسترسی در پایگاه اطلاع‌رسانی www.khamenei.ir.

دیدار با دانش‌آموختگان دانشگاه علوم انتظامی (۱۳۹۰).

بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان نیروی انتظامی (دوم بهمن‌ماه ۱۳۷۰).

بیانات در دیدار وزیر کشور و جمعی از فرماندهان نیروی انتظامی با رهبر انقلاب (چهارم اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۰)

بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه علوم انتظامی (۹۶/۰۶/۲۷)